

Zbog brojnosti sesija i njihovih paralelnih odvijanja nemoguće ih je ovdje prezentirati pa samo navodimo još neke teme koje su se obrađivale na toj konferenciji: sociologija ezoterizma, islam kao manjina u Europi, prava žena i religije u kontekstu globalizacije, religijski identitet migranata, izvoz religija – sinkretizam i kulturna difuzija, privatno i javno žalovanje u društvima kasne moderne, religija i politika, religija i konflikt, ekstremistički religijski pokreti i nasilje, intergeneracijska transmisija i religijska pripadnost kod mješovitih brakova, televizija, Internet i religija, vizualna sociologija religije, ozdravljenje između medicine i religije, religija, osobni i socijalni kapital itd. Naravno, većina je tih tema obrađivana u kontekstu generacijske optike.

U sklopu konferencije proslavljena je pedesetgodišnjica uglednog časopisa *Social Compass*. Evocirana su sjećanja na njegovo utemeljenje i dosadašnji razvoj, ali je bilo govora i o tome kakvi izazovi stoje pred njim u sljedećih pedeset godina.

Kao i obično, održana je i glavna skupština udruženja. Na njoj je dosadašnjeg predsjednika Jima Beckforda zamijenio novi, Enzo Pace. Na skupštini su predstavljeni i Zagreb i Hrvatska, odnosno Sveučilište u Zagrebu i Hrvatsko sociološko društvo, kao potencijalni domaćini sljedeće konferencije. Jedina ISSR-ova konferencija do sada održana u našoj zemlji bila je 1971. godine u Opatiji, što je nesumnjivo bio čin priznanja tadašnjoj aktivnoj skupini sociologa religije koja je od sredine 60-ih godina 20. stoljeća započela sa znanstvenim istraživanjem religijskog fenomena. Nominaciju Zagreba kao domaćina prihvatili su svi sudionici pa premda se formalna odluka o mjestu i temi sljedeće konferencije donosi tek u veljači 2004. godine, gotovo je sigurno da će se ona zaista i održati u Zagrebu. Riječ je svakako o velikom izazovu i velikom poticaju kako za sociologe religije, tako i za cijelu hrvatsku sociološku zajednicu.

Siniša Zrinščak

Stipe Tadić

TRAŽITELJI SVETOGA Prilog fenomenologiji eklezijalnih pokreta

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Zagreb, 2002, 287 str.

Pomna analiza razvoja sociologije religije u svijetu pokazuje da se nakon razdoblja konstituiranja te etabliranja sociologije religije kao relevantne znanstvene discipline njen daljnji razvoj kretao u dva temeljna pravca. Prvi je obilježilo stremljenje k reduciranju religije na njene pojedine dimenzije, a povezano sa sve sofisticiranijim metodama obrade religije, uključivanjem teme religije u najrelevantnija međunarodna komparativna istraživanja, proučavanjem odnosa religije spram ostalih dimenzija čovjekova života (obitelj, politika, slobodno vrijeme, vrijednosne orijentacije...) i sl. Unutar takvih nastojanja u sociologiji religije dominirala je (i još uvijek dominira!) tema sekularizacije, jer mnogi empirijski podaci pokazuju da se utjecaj i značenje religije u suvremenim društvima (pretežno zapadnoeuropskima) smanjuje, a osobito da su mlađe generacije (na čemu posebno insistiraju teoretičari sekularizacije) sve manje religiozne. Drugi pravac temu sekularizacije ne zabacuje, ali više pokušava uočiti i razumjeti raznolike religijske promjene suvremenog svijeta, a što vodi širenju teorijskih i metodoloških obzorja sociologije religije. Riječ je, naime, o tome da se religija očituje danas na različite i često nepredvidljive načine, a da standardni statistički podaci ponekad ne razotkrivaju sve te njezine različite dimenzije. Upravo je takav pravac razvoja stimulirao i nove teme sociologije religije, a jedna od takvih dominantnih tema jesu upravo novi religijski pokreti te novi eklezijalni pokreti.

I temom i načinom obrade teme knjiga Stipe Tadića u potpunosti pripada toj drugoj matici razvoja sociologije religije. Tema su joj eklezijalni pokreti koji postoje i razvijaju

se unutar Katoličke crkve kako u svijetu tako i u Hrvatskoj (ne, dakle, novi religijski pokreti!), a temeljni cilj u potpunosti ih razumjeti: zašto se pojavljuju, na koji način, koje su im metode djelovanja, što znače svojim članovima, kako članovima pokret pomaže da istinski žive svoju vjeru, koji su društveni i crkveni procesi potaknuli i/ili omogućili njihovo pojavljivanje i djelovanje, kakav im je odnos spram drugih itd. U ostvarenju toga cilja autor se služio standardnim sociološkim tehnikama (anketa, dubinski intervju, promatranje sa sudjelovanjem), ali i nizom neformalnih razgovora, vjernih svjedočenja, iskustvom osobnog sudjelovanja, odnosno rezultatima dugogodišnjeg (zainteresiranog) praćenja svih aspekata njihova djelovanja u Crkvi i društvu. Autor se stoga pokazuje ponajprije izvršnim poznavateljem obrađivane teme, kojemu sociologija omogućuje da je primjereno obradi i prezentira zainteresiranoj javnosti. Premda će neko strogo metodološko oko možda kritički zapaziti stanovitu nezainteresiranost za standardni metodološki protokol, činjenica jest da nam knjiga, koja se ponekad čita kao vrhunsko esejičko štivo ili čak kao roman o uvijek izazovnim i nikad prevladanim egzistencijalističkim dramama, pruža informacije i uvide do kojih se na drukčiji način teško može doći.

Knjiga je podijeljena u osam poglavlja. Na samom početku objašnjavaju se temeljni pojmovi: pokret, društveni pokret, eklezijalni pokret, zajednica, grupa, crkva, sekta te sekta u crkvi. Takvim pojašnjenjima autor preciznije određuje zašto se grupe i organizacije koje obrađuje nazivaju eklezijalnim pokretima, premda riječ *pokret* u hrvatskom jeziku više odgovara svjetovnom ili političkom pokretu nego crkvenim gibanjima. "Eklezijalni pokreti su, dakle, vjernički, laički pokreti u Crkvi koji nastaju sua sponte kao egzistencijski odgovori na društvenu situaciju, religijske izazove ili eklezijalne okolnosti ili (ne)prilike određenoga vremena. Suvremene eklezijalne pokrete, za rehabilitaciju autentično vjernih dimenzija života i akceptiranje vlastitoga vjerničkog iskustva karakterizira komunitarno življenje, naglašavanje važnosti darova Duha Svetoga (kariz-

mi) u svakodnevnom životu, spontani ekumenizam, praktično vjerničko življenje i svjedočenje vjere u konkretnome vjerničkom životu." (str. 21–22).

Nakon kratka pojašnjenja značenja i relevantnosti teme, Tadić opširno piše o metodološkim problemima sociologije religije, a time i metodološkim problemima obrade eklezijalnih pokreta. U tome se on ponajviše oslanja na pet dimenzija religioznosti kako su ih konstituirali Amerikanci C. Glock i R. Stark te na njihovu razradu izloženu u priručniku sociologije religije talijanskih sociologa S. Acquavive i E. Pacea. Riječ je o sljedećim dimenzijama religioznosti: vjerovanje, praksa, spoznaja, iskustvo i pripadanje. Najviše prostora i intelektualne znatiželje posvećuje dimenziji religioznog iskustva za koju opravdano drži da je relativno zanemarena u brojnim istraživanjima, a potencijalno najvažnija u obradi eklezijalnih pokreta. No, iskustvena je dimenzija za sociologiju objektivno najteži problem jer ju je gotovo nemoguće operacionalizirati, dohvatiti standardnim istraživačkim metodama dok je, s druge strane, religiju kao društvenu činjenicu ponekad nemoguće shvatiti bez razumijevanja toga bliskog osjećaja kontakta između pojedinca i nadnaravne sile. Iskustvena se dimenzija u suvremenom društvu pokazuje ključnom u pojavi karizmatičkih gibanja unutar različitih religijskih tradicija, primjerice eksploziji pentekostalizma u Latinskoj Americi, što danas čini jedan od najvećih izazova sociologiji religije. No i u sekulariziranoj Europi pojedini autori (D. Harvieu-Léger, primjerice) primjećuju kako religioznost postaje individualiziranija, ali osobnija, istinski življena, ne više stvar kolektivne već duboko promišljene osobne odluke. U takvu osobnom odabiru religija možda postaje manjinskom društvenom činjenicom, ali njena iskustvena dimenzija time dobiva na važnosti. U tematiziranju iskustva sociologija se nalazi gotovo pred nepremostivim problemom – mora se približiti drugim znanostima (psihologiji, psihoanalizi, teologiji...) kako bi od njih saznala ono što svojim metodama teško saznaje, ali na način da se ne odrekne svoga vlastitoga tematskoga i metodološkoga nadahnuća. U takvu je nastojanju najradikalniji

fenomenologijski pravac u sociologiji religije i Tadić se sasvim jasno na njega naslanja, ponajviše eksploatacijom teologijskog znanja i religiologijskih uvida.

Sljedeće poglavlje, nazvano "Opći teorijski okvir rada", opširna je teorijska rasprava o najvažnijim društvenim procesima i teorijskim objašnjenjima suvremenih društvenih i religijskih promjena. Stoga se u tom poglavlju fokusiraju teme sekularizacije, modernizacije, ideologizacije i revitalizacije religije. Autor, slično drugim autorima, ne negira niti proces modernizacije niti proces sekularizacije, ali odbacuje ona tumačenja sekularizacije koja su u modernom društvu predviđala skori i neumitni zalaz religije. Upravo u revitalizaciji religije, a novi religijski i novi eklezijalni pokreti njen su najbolji dokaz (premda to negiraju neki suvremeni teoretičari sekularizacije videći u njima neuspješnu religijsku prilagodbu!), Tadić vidi otpor, čak svojevrsnu pobunu protiv radikalne sekularizacije koja je marginalizirala religijska pitanja. Situacija je višeznačna, gotovo proturječna, jer su na djelu suprotni procesi (i daljnje posvjetovljenje i rast i bujanje novih religija i novih religijskih pokreta) – autor čak kazuje da je ta naizgled paradoksalna situacija samo naizgled paradoksalna, pogotovo za onoga koji se ozbiljno bavi fenomenom religije. Možda treba dodati – za onoga koji se ozbiljno nastoji uživiti u fenomen povijesnih i aktualnih transformacija religijskih oblika.

Središnji dio knjige čini opis novih eklezijalnih pokreta kako u svijetu tako i na našim prostorima. Predstavljeni su sljedeći pokreti: Pokret fokolara ("Djelo Marijino"), Mali tečaj – Kursiljo, Zajednica MIR (Molitva i Riječ), Karizmatička obnova, Zajednica bračnih susreta – Bračni vikendi, FRAMA (Franjevačka mladež). Za svaki se pokret najprije daju informacije o njihovu nastanku i djelovanju u svijetu, a potom o recepciji i razvoju u Hrvatskoj. Pokret fokolara utemeljuje Chiara Lubich potaknuta besmislo II. svjetskog rata, a on se ubrzo širi ne samo Italijom, već i cijelim svijetom. Svoje djelovanje u Hrvatskoj pokret započinje već u ranim 60-ima, a organiziranije od 1968. godine kada se u nas otvara prvi ženski fokolar. Kur-

siljo nastaje 1949. godine u Španjolskoj, a u Hrvatskoj svoje djelovanje počinje 1974. godine. Nasuprot ostalim pokretima, Zajednica MIR (poslije preimenovana u Seminar za evangelizaciju Crkve) nastaje kao izvorno hrvatski pokret koncem 60-ih i početkom 70-ih i to kao studentska vjeronaučna skupina koju je okupio njihov tadašnji kateheta prof. dr. Tomislav Ivančić. Od sredine 80-ih seminare za evangelizaciju Crkve Ivančić održava i u mnogim drugim zemljama. Početak Karizmatičke obnove u Katoličkoj crkvi povezan je s "duhovskim" iskustvom studenata i profesora katoličkog sveučilišta u Pittsburgu za blagdan Duhova 1967. godine, dok su u Hrvatskoj prva duhovska iskustva zabilježena 1975. godine. Bračni susreti počeli su se u Španjolskoj organizirati u 60-ima, a u Hrvatskoj od 1976. godine. Frami prilaze mladići i djevojke koji su nadahnuti životom i djelovanjem svetog Franje Asiškog, utemeljitelja franjevačkog reda. Uglavnom, u tom su poglavlju sadržane brojne informacije o genezi pokreta, izazovima i problemima koje su postavljali pred Crkvu (autor opširno izvješćuje o tome kako ih recipira hijerarhijska crkva i o nekim kontroverzama koje je izazivalo njihovo djelovanje), novostima koje su donosili itd. Poglavlje, korisno ne samo stručnjacima, već svima koji žele steći osnovne informacije o pokretima koji djeluju unutar Katoličke crkve, upoznati se s važnim ali u javnosti slabo vidljivim i percipiranim oblikom religijskog života.

Nakon provedene sociografske analize, slijedi izvješće o provedenoj anketi među pripadnicima opisanih eklezijalnih pokreta u Hrvatskoj. Od predviđenih 700, realizirano je 549 ispitanika, a anketa je pokazala da je mahom riječ o ispitanicima u zreloj životnoj dobi (25,6% u dobi 41–50 godina) i visokog stupnja obrazovanja (50,3% njih ima obrazovanje više od srednjoškolskoga). U anketi su najviše fokusirani molitva (važnost molitve, odnosno njeno prakticiranje, a što je gotovo *diferentia specifica* pripadnika eklezijalnih pokreta) te stavovi prema moralnim normama Katoličke crkve (nerazrješivost braka, pobačaj, preljub i bračna nevjera, stav prema onima koji čine zlo, stav prema nevjernicima).

Na temelju cijele provedene analize Tadić na kraju daje tipologiju vjernika u novim eklezijalnim pokretima. On prepoznaje i detaljno opisuje tri dominantna tipa: lutajući tip, tip radikalnog tražitelja te tradicionalno ukorijenjen i osobno zreo vjernik. Autor nam tu pruža (satkanu od vlastitih uvida te osobnih ispovijedi mnogih intervjuiranih) suptilnu religiolgijsko-psihologijsku analizu različitih životnih iskustva i različitih načina potrage za svetim. Ta će tipologija najvjerojatnije biti najveći izazov daljnjim proučavanjima novih eklezijalnih pokreta, a ona može poslužiti i kao solidna osnovica za proučavanje vjernika u svim ostalim novim religijskim pokretima, što je također neistražena tema unutar hrvatske sociologije religije.

Knjiga Stipe Tadića nesumnjivo ima dvije odlike koje ju čine posebnom: nova tema i novi način njene obrade. Time je hrvatska sociologija religije svakako obogaćena. Koliko će pak ona uspjeti stimulirati kritičke rasprave o teorijskim i metodologijskim prijedorima suvremene sociologije religije (koje nam u Hrvatskoj tako nedostaju) te nova istraživanja i nove studije, ne ovisi više o autoru, već ovisi o svima onima koji se bave sociologijom religije te onima koji ju podastiru novim generacijama sociologa.

Siniša Zrinščak

Amir Hodžić, Nataša Bijelić

**ZNAČAJ RODA U
STAVOVIMA I
SEKSUALNOM
PONAŠANJU
ADOLESCENATA I
ADOLESCENTICA**

Cesi, Zagreb, 2003, 182 str.

Autor i autorica knjige, Amir Hodžić i Nataša Bijelić, te urednica Sanja Cesar – mladi su istraživački tim u Centru za edukaciju i savjetovanje žena (CESI) u Zagrebu. Oni su u okviru svojeg programa *Senzibilizacija za pitanja spola i roda* proveli istraživanje *Muškarci, žene i seksualnost* u razdoblju od 2000.–2002.

Istraživanje je provedeno uz potporu Svjetske zdravstvene organizacije (WHO), UNICEFa i u suradnji s dr. Jill Lewis s Norveškog instituta za ženske studije i rodna/spolna istraživanja (NIKK) iz Osla, dr. Stephenom Cliftom s Christ Church University College iz Canterburyja i dr. Aleksandrom Štulhoferom s Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

U istraživanju *Muškarci, žene i seksualnost* autori su koristili prilagođenu verziju upitnika razvijena u trogodišnjem pilotnom projektu *Living for Tomorrow* (Živjeti za sutra), koji je proveo NIKK. Projekt *Living for Tomorrow* razvio je međunarodnu suradnju i uključio ove zemlje: Estoniju, Norvešku, Švedsku, Veliku Britaniju, Hrvatsku, Litvu i Rusiju. To je projekt prevencije HIVa, fokusiran na pitanja spola/roda i adolescentske kulture, usmjeren na zaštitu reproduktivnog zdravlja adolescenata i njihovo sigurnije seksualno ponašanje. Projekt naglašava značaj međunarodne suradnje u osmišljavanju adekvatnih edukacijskih strategija.

Kao rezultat istraživanja *Muškarci, žene, seksualnost* nastala je ta zanimljiva, edukativna i grafički dobro prilagođena knjiga u kojoj autori govore o postupcima i fazama